

ВИБІР МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 2 Конституції Україна є соціальною державою. Проте поділитися позитивним досвідом розбудови соціальної держави і здійсненням ефективної соціальної політики, поки що неможливо, оскільки 78 % жителів країни залишаються за межею бідності. Отже, аналіз можливих шляхів розбудови України як соціальної держави залишається актуальним, і вимагає дослідження ідеї та моделей розвитку соціальної держави з метою виокремлення найбільш підходящої для реалізації в Україні.

Ідея соціальної держави є багатогранною, тобто розкриття її змісту вимагає всебічного підходу.

Зокрема, В. Ойкен, Г. Бласко, Л. Ерхард, Ж. Рюефф, М. Алле, Ф. Хаек, Л. Мізес, М. Фрідмен одностайні щодо обов'язкової наявності ринкової економіки, яка є рушійною силою вирішення соціальних питань. Якщо узагальнити, то можна виділити спільні соціальні проблеми, що потребують вирішення: задоволення потреб людини, збільшення заробітної плати, бідність, безробіття, соціальна рівність, свобода та ін. Проте механізм реалізації ідеї соціальної держави в кожному підході має свої особливості.

В. Ойкен вважає, що «тут збільшити заробітну плату, там відвернути нещасні випадки на виробництві чи створити благодійні організації — все це, без сумнівів, важливо, але цього ще недостатньо... Робітники і всі ті, хто перебуває в залежності чи в тяжкому становищі, можуть вимагати більшого, ніж просто співчуття, чуйності чи соціальної допомоги від ситуації до ситуації» [5, с. 403—404]. Варто навести думку Л. Мізеса: «не метафізичні попередження, а розуміння практичної доцільності роблять нерозумним проголошення законного права на засоби до існування... Свобода дій людей, яких внутрішній голос спонукає до милосердних вчинків, буде замінюватися свободою дій бюрократів. Важко сказати, легшою чи тяжчою зробить це долю непрацевдатних членів суспільства» [9, с. 788]. Дійсно, ніколи людина не буде впевненою і незалежною, розраховуючи на когось чи на щось. З логічної точки зору, неможливо бути забезпеченим завдяки державі, оскільки, економіка не зацікавлена просто віддавати обме-

жені матеріальні блага, їх треба заробити; крім цього, держава не знає і фінансово не здатна задовольнити потреби всіх людей у повному обсязі.

Більш прагматична позиція у Г. Бласко «підкування про вічне блаженство являється справою церкви, а не держави» [4, с. 10]. Аналогічною є точка зору Л. Мізеса «ми можемо повністю розділяти релігійні і етичні заповіді, проголошуючи, що обов'язок людини допомагати нещасним побратимам, обділеним природою. Але визнання цього обов'язку не дає відповіді на питання відносно методів його реалізації» [9, с. 787]. До того ж, якщо уповати на духовні цінності людини, то релігійні притчі вчать нас працювати: «Піди до мурахи, лівивець, подивись на дії його, і будь мудрим. Немає у нього ні начальника, ні приставника, ні повелителя; Проте він заготовляє літню хліб свій, збирає в час жнив їжу свою. Доки ти, лівивець, будеш спати? Коли ти встанеш від сну твого? Трохи поспиш, трохи подрімаєш, трохи, склавши руки, полежиш: І прийде, як прохожий бідність твоя, і нужда твоя, як розбійник...» [3].

За Г. Бласко «якщо ціль бідних полягає не в задоволенні почуттів заздросців та помсти, а у ефективному підйомі добробуту, тоді необхідно обрати соціальне ринкове господарство» [4, с. 13]. Доцільним є прагнення Л. Ерхарда: щоб всі зрозуміли, що «коли, всі зусилля соціальної політики направлені на те, щоб кожную людину вже з моменту її народження уберігати від всіх мінливостей життя, тобто, коли намагаються дуже міцно огородити людину від всіх змін долі, тоді — і це доволі ясно — не можна вимагати від людей, вихованих в таких умовах, щоб вони виявили в необхідній мірі такі якості, як життєва сила, ініціатива, потяг до досягнень у виробництві та інші найкращі якості, настільки доленосні в житті і майбутньому нації, які, крім того, являються передумовою для створення заснованого на особистій ініціативі соціального ринкового господарства» [7, с. 231]. Якщо людина ініціативна, то вона має бажання змінювати, впливати, тобто працювати, що й треба для добробуту.

Спостерігаємо протилежність поглядів М. Алле та М. Фрідмена щодо різних аспектів ролі держави. М. Алле «виступає за активну роль держави, але тільки у своїй власній сфері діяльності. Децентралізована і конкурентна організація економіки не тільки не протистоїть свідомому втручання суспільства з відповідним планом, але навпаки вимагає його...» [1, с. 22]. Тоді, як М. Фрідмен наполягає: «якщо не можна зовсім усунути державне втручання, то його треба принаймні обмежити суворими рамка-

ми...найкращий шлях забезпечення стабільного розвитку — сліпе «правило», що не залежить від поточної кон'юктури [10, с. 129]. Більш нейтральну позицію займає Ф. Хаєк, наголошуючи тому, що «примус виправданий лише заради забезпечення такого устрою, в якому кожен може використовувати свої здібності та знання у власних цілях за умови, що він не втручатиметься в так само захищені інтереси інших» [11, с. 167]. Що, на нашу думку, є найбільш справедливим і загальноприйнятним.

Підходи до розкриття змісту моделей соціальної держави висвітлюють критерії, відповідність яким дасть змогу визначити підходящу модель розвитку держави, серед них автори одноставно зосереджують увагу на рівні відповідальності громадян і держави, соціальному страхуванні, рівні соціальної допомоги (підтримки), перерозподілу доходів, згадують про рівень оподаткування, та ставлять акцент на ролі інститутів страхування та соціальної позиції індивіда.

Враховуючи підходи, спробуємо визначити фактичну відповідність України критеріям моделей соціальної держави, з метою виділення подальших орієнтирів розвитку.

Питома вага доходів Зведеного бюджету України у ВВП за останні 5 років у середньому становить 29,13 %, що свідчить про помірний рівень перерозподілу ВВП, що є ознакою корпоративної моделі соціальної держави.

Аналізуючи джерела та структуру доходів, очевидно що основним доходом громадян України є заробітна плата, питома вага якої становить більше 40 %, проте розмір соціальної допомоги та інших поточних трансфертів останні роки (2007—2010) відіграє досить вагому роль, що підтверджує показник питомої ваги, в середньому — 37,5 %. Дана тенденція нагадує соціальну політику характерну для моделі соціал-демократичної держави, де через бюджет реалізуються численні соціальні гарантії, і свідчить про те, що роль державних структур в Україні не мінімізована.

Г. Бласко помітив, що людина «безумовно, має також аспект здійснення і розвитку особистості, вдосконалення індивідуальних здібностей, так що, будучи безробітним, людина страждає від невдоволення.» [4, с. 10]. Звідси, можливість працювати є нагальною потребою індивіда.

За останніх 5 років спостерігаємо зниження кількості безробітних в Україні: з 2,63 % у 2007 до 2,07 % у 2011, проте середній розмір допомоги за місяць має зростаючу тенденцію (з 277,92 грн/міс. у 2007 р. до 820,05 грн/міс у 2011 р.), таким чином, це обтяжує бюджет України і не сприяє розвитку.

В. Ойкен зазначає, що «Забезпечення членів суспільства, а тим самим і робітників, пенсіонерів та інших практично повністю залежних у соціальному відношенні осіб, зумовлюється перш за все працездатністю всього виробничого апарату» [5, с. 405]. Дана позиція чітко пропагує необхідність дієвого виробничого процесу, налагодивши який держава буде найбільш кориснішою своїм громадянам.

Для України характерною є неповна зайнятість, в принципі рівень безробіття в нашій країні в порівнянні з європейськими країнами є помірним, що відповідає критеріям корпоративній моделі соціальної держави.

Прагматичними є роздуми Г. Бласко: «...держава повинна звідкись брати грошові кошти, для цього і існують податки» [4, с. 26—27].

Таким чином, у порівнянні з іншими країнами, Україна має помірний рівень оподаткування (35,9 %), як у корпоративній моделі соціальної держави. Відповідно до теорії суспільної корисності Дж. Б'юкенена: «На ринку люди міняють яблука на апельсини, а в політиці — погоджуються платити податки в обмін на блага, необхідні всім і кожному — від місцевої пожежної охорони до суду» [2, ст. 540]. Відомо, якщо «коефіцієнт співвідношення сум податкових платежів і фінансованих державою суспільних благ та трансфертних платежів не опускається нижче 80 %, то високий рівень оподаткування виправдовує себе, і гранична корисність вилучених державою обов'язкових зборів з фізичних і юридичних осіб не порушується». Наприклад, в Україні даний коефіцієнт «не перевищує 26 %, в той час як у Швеції — 86 %», тобто можна побачити, що механізм взаємобміну в Україні неефективний [6, с. 167]. Дослідити соціальну політику України можна на основі видатків державного бюджету України, найбільшу питому вагу в яких займають кошти, що передаються до бюджетів інших рівнів в середньому 25,17 % і соціальний захист та соціальне забезпечення — 20,29 % (найменший показник у 2007 р. — 16,77 %, і найбільший у 2009 р. — 21,25 %). Можемо, зробити висновок, що соціальна політика України є патерналістського характеру, що притаманно соціал-демократичній моделі.

Таким чином, сьогодні Україна — це гібрид корпоративної, ліберальної та соціал-демократичної моделей соціальної держави. Тобто, фактично в нашій державі є передумови до розбудови будь-якої моделі соціальної держави, проте для перспективного майбутнього має сенс дотримуватися лінії корпоративної та лібе-

ральної моделі, які запрограмовані на людей, які бажають діяти, працювати і самостійно себе забезпечувати.

Передусім при здійсненні соціальної політики держави потрібно розмежовувати ідею «соціальної держави» від «держави добробуту». Західнонімецькі теоретики досить критично відносилися до «концепції держави добробуту» і «західнонімецькі законодавці повністю свідомо відмовились від поняття «держави добробуту», конституційно закріпивши статус ФРН як «соціально правової держави» [8, с. 170]. Як зазначає С. Завадський, їх позиція була зумовлена неприйнятністю політики «держави добробуту», яка передбачає: «домінування принципу рівності над свободою; відповідальність держави за життєвий рівень громадян; значне втручання держави в економічне життя. Як наслідок, може сформуватися споживацьке відношення громадян до держави та зниження особистої ініціативи і відповідальності. Відмінність ідеології соціальної держави полягає в тому, що основний акцент ставиться не на соціальні гарантії, а на створення поля дії для вільної ініціативи особистості, що є основою добробуту громадян» [8, с. 170—171].

На нашу думку, згадуючи про соціальну політику, потрібно пам'ятати, що «Багато хліба буває і на ниві бідних, проте деякі гинуть від безладу» [3]. Звідси реалізація ідеї соціальної держави має базуватися на: стимулюванні продуктивності праці, шляхом встановлення достатнього для задоволення елементарних потреб мінімального рівня заробітної плати; наданні матеріальної соціальної допомоги лише людям, які не можуть працювати у зв'язку з вадами здоров'я, особам непрацездатного віку; сприяти розвитку освіти та охорони здоров'я на комерційній основі та ін.

Таким чином, суть ідеї соціальної держави полягає в тому, що всі мають працювати і не розраховувати на соціальне утримання, щоб політика України була відповідною необхідно створити правове середовище, яке б на основі економічних інструментів, зменшуючи начислення пільг та збільшуючи заробітну плату, змогло б регулювати і контролювати ефективність функціонування економіки країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алле М. Экономика как наука : Пер. с франц. И. А. Егорова. М.: Наука для общества, РГГУ, 1995. — 168 с.

2. *Базилевич В. Д.* Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. — Ч. 2 / За ред. В. Д. Базилевича. — 2-ге вид., випр. — К.: Знання, 2005. — 567 с.
3. Библия. Книги священного писання Ветхого и Нового завета, WWP Minsk, Belarus, 1999. — Гл. 6 Притчи Соломона:6:11.
4. *Бласко Г.* Социальное рыночное хозяйство и его применение. (Экономическое чудо или экономическая загадка?). — К.: Культурный центр «Світовид». — 1992 — 60 с.
5. *Ойкен В.* Основные принципы экономической политики: Пер. с нем. / Общ. ред. Л. И. Целидина и К. Херрманн-Пиллата, вступ.сл. О. Р. Лациса. — М.: Прогресс, 1995. — 496 с.
6. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посіб. / Під редакцією д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., д-ра екон.наук, проф. Майбурова І. А. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. — 492 с.
7. *Эрхард Л.* Благосостояние для всех: Репринт. воспроизведение: Пер. с нем. / Вступ. ст. Б. Б. Багряцкого, В. Г. Гребенникова. — М.: Дело, 2001. — 352с.
8. *Завадский С.* «Государство благоденствия». Доктрина и практика: Пер.с польск. Челябиновой Б. Т. и канд.фил.н. Якушева А. А. / Под. ред. канд. юр. н. Шахназарова Г. Х. — М.: Прогресс, 1966. — 375 с.
9. Людвиг фон Мизес Индивид, рынок и правовое государство. — СПб.: Пневма, 1999 с. (перевод С. Мальцевой).
10. *Усоскин В. М.* «Денежный мир» Милтона Фридена. — М.: Мысль, 1989. — 173 с.
11. *Хаек Ф. А.* Право, законодательство та свобода: Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: в 3-х т. Т.2.: Політичний устрій вільного народу: Пер. з англ. — К.: Сфера, 1999. — 200 с.

К. А. Лещенко,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Сформована ще на початку 90-х років ХХ ст. концепція сталого розвитку, без сумніву, є надзвичайно важливою для розуміння сучасної парадигми соціально-економічної та економічної трансформації, адже саме вона передбачає цілу низку заходів, що визначають характер та динаміку змін у суспільстві. Саме такий підхід до розуміння сутності економічної політики став домінуючим під час формування новітніх механізмів